

GOVOR U POHVALU FILOZOFIJE

VINCENZA SILVIA BARANINA IZ 1530. GODINE

Savo Marković

In consideration of cultural contacts and contributions accomplished by the people from the local ground, it is necessary to perceive the results of the inclusion of the domestic thinkers in the philosophical development of the Renaissance Europe. *The speech in praise of philosophy* made by Vincenzo Silvio from Bar in front of notables of Padua, on the annual educational celebration held on 19 October 1530, saved as manuscript in Vicenza, is one of the earliest and the most important testimonies of the native epigones' love for wisdom. Further researches will point out in detail the context, views and the strength of such public philosophical exposition. Emphasizing the concepts, as well as the reach of attainments as a component of universal spiritual heritage, there is also a need to determine the conditions of occurrence, influence and social practice that such elite members and their intellectual creations achieved in their homeland.

*Oratio de laudibus philosophiae habita a Vincentio Sylvio
Antibarensi anno salutifere incarnationis M.CCCC.XXX die
XVIII mensis octobris pretore magnifico domino Joanne Vitturio*

U djelima učenih pojedinaca proisteklih s prostora današnjeg
Crnogorskog primorja, u različitim književnim žanrovima još

uvijek nedovoljno poznatim i malo proučavanim, odražavaju se slojevi njihovog etičkog utemeljenja, izvori nadahnuća, misaona strujanja, duhovne vrijednosti i horizonti epohe koji su oblikovali njihovu razboritost i promišljanje. U vrijeme kada je zanimanje za antičke tekstove raslo, među njima se izdvajaju literarni humanisti, poznavaoi klasike koji su stvarali nova djela, i „socijalni“ humanisti, učesnici humanističkog pokreta, povezani s prvima, čitaoci njihovih, kao i antičkih spisa.¹ Mnogi su socijalni humanisti bili patriciji, ostavivši značajnog traga o svojem životu i djelovanju, pogotovo u javnom, političkom aspektu.² Neki se, međutim, zbog odsustva podataka, mnogo teže kontekstualizuju izvan odrednice koja ih imenuje kao imaoce humanističkog teksta.³

Određena se kasnosrednjovjekovna, odnosno humanistička⁴ i

¹ Brian Maxson, „Introduction: A Social Conception of the Humanist Movement“, *The Humanist World of Renaissance Florence*, University of Cambridge: Cambridge University Press, 2014, p. 10.

² Osim Antuna Vickovog Prokulijana (poznatog i po učenim konekcijama), značajno je navesti Antuna Nikolinog Prokulijana, koji je bio predstavnik komune i mletačkih vlasti u graničnim pregovorima s Osmanlijama, te niz godina održavao epistolarnu korespondenciju s doktorom prava Jeronimom Bućom i njegovim nalogodavcem Antoniom Perrenot de Granvelleom. U traganju za natruhama humanizma u njegovim pismima treba imati na umu da je u literaturi isticano kako su odluke i veze među pojedincima kao primarnim istorijskim agentima prevashodne za analizu. Negdje su, uzme li se elita Bara u razmatranje, cijeli ogranci patricijskih rodova njegovali humanistiku, kao u slučajevima Prokulijan – Besali, Ruggi – Dalmas. U Firenci je humanistički pokret uobličen poveznicama među pojedincima; složene individualne, porodične i susjedske veze i odnosi, posebno u italijanskim gradovima, davali su temelj društvenom životu. Cfr: B. Maxson, „Introduction: A Social Conception of the Humanist Movement“, op. cit, pp. 10, 12-13, 16.

³ Ibid, p. 10.

⁴ Istaknuta ličnost humanističkog razdoblja je Nikola porijeklom iz Majina (*Nicolaus Machin, Machinensis de Catharo*) iznad Budve, odnosno iz kotor-

ranorenesansna gledišta na filozofiju, kao utemeljenje njenom poimanju i razmatranju, ogledaju u pohvalnom govoru koji je Baranin Vincenzo Silvio održao u Padovi 19. oktobra 1530. godine. *Oratio de laudibus philosophiae habita a Vincentio*

ske građanske porodice Majin (oko 1425–1480), biskup u Senju od 1457, a kao biskup novoosnovane dijeceze (1461) poznatiji kao Modruški, čiji je bogati filozofski opus vrlo značajan, usmjeren „ka traženju odgovora na to koja znanost omogućava čovjeku pribaviti apsolutno sigurnu spoznaju“. Obrazovanje stečeno u mletačkim školama (*Scuola di Rialto*, u kojoj je naglasak bio na teologiji franjevačkih skotista) obogaćivao je vezama s italijanskim humanistima i pisao izvanrednim latinskim jezikom. Pored toga, u pismu kasnijem modruškom biskupu brani glagoljicu kao tradicionalnu azbuku. Istakao se u diplomatskim misijama papinske kurije u Bosni i Ugarskoj, u pripremanju protivosmanlijske flote, ratovima na Levantu i u Maloj Aziji, i u sukobima s Firencom. Napisao je *Dijalog o sreći smrtnika* (1462), *O utjesi, O poniznosti, Odbrana crkvene slobode* (nakon pobjede nad Firencom 1479), *O gotskim ratovima* (s preuzimanjem od Jordanesa). Proučavajući etiku, Nikola „Kotoranin“ postaje „rodonačelnikom dijaloga – najprihvaćenijega žanra među hrvatskim renesansnim filozofima.“ On je prvi od filozofa koji je štampao svoje djelo, iako nije bilo filozofsko; *oratio in funere*, održan na pogrebu kardinala sv. Siksta 1474. g, i ta se inkunabula smatra prvom od autora rođenog na južnoslovenskom području – od „ponosa i nade ilirske zemlje“, kako je navedeno na njegovom nadgrobnom natpisu. Luka Špoljarić, „Nikola Modruški *avant la lettre*: Društveno podrijetlo, akademski put i počeci crkvene karijere (uz prilog o slučaju živog mrtvaca u Senju)“, *Povijesni prilozi*, god. 32, br. 46, Zagreb 2014, str. 69-94; Ivan Božić, „Zeta u Despotovini“, *Istorija Crne Gore*, 2, 2. Titograd, Redakcija za istoriju Crne Gore, 1970, str. 272-273; Davor Balić, „Umijeće sintetičkog prikaza hrvatske kulture“, *Prilozi* 49-50, Zagreb 1999, str. 238, 240, 243; Ivica Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 1. izdanje (23. 03. 2011), Split 2011, str. 11; *Macchinese*, u: Francesco Maria Appendini, *Memorie spettanti ad alcuni uomini illustri di Cattaro*, Ragusa 1811. Presso Antonio Martecchini, pp. 9-10.

Sylvio Antibarensi anno salutifere incarnationis M.CCCC.XXX die XVIII mensis octobris pretore magnifico domino Joanne Vitturio rukopis je koji se čuva u Biblioteci *civica Bertoliana*⁵ u Vicenzi, u fondu *Manoscritti antichi*, pod oznakom ms. 236.

Podrobnija će analiza utvrditi važnost ovoga spisa za filozofsko nasljeđe. Dalja istraživanja će pokazati koliko je sistematizovan pristup u pohvali filozofije i k tome relevantan za etiku, metafiziku, logiku, kosmologiju, astronomiju, matematiku, muziku, epistemologiju, lingvistiku, pedagogiju, uzdizanje platonizma, ili medicinu,⁶ renesansnu prirodnu i moralnu filozofiju, odnosno u kojoj mjeri im pristupa kroz prizmu razdiobe, a koliko sintetički. Zasigurno je riječ o tezaurusu naučnog, spomeničkog značenja za cjelinu domaće kulture.

Govor održan navedenog datuma, izvjesno u Padovi, u vrijeme pretora, izvrsnog gospodina Giovannija Vitturija, i prefekta, izvrsnog gospodina Priama da Lezze (kako se navodi na listu Ir), kada Silvio vjerovatno najviše *floruit*, oslanja se na oratorove gimnazijske, ali ponajprije čitateljske reminiscencije.

Sačuvani rukopis je na latinskom jeziku, obuhvata hartije Ic-9r. Stranica 10 ne pripada rukopisu, ali potiče iz istog vremena, a zalijepljena je duž vanjske margine uz stranicu 11; nije paginirana prva hartija sveska s naslovom i datumom (Iv – 215 x 155 mm) i dvije posljednje, prazne stranice (9v). Stanje sačuvanosti rukopisa je dobro, iako su hartije lagano posivjele duž vanjskih

⁵ Biblioteca *civica Bertoliana* je nazvana po njenom osnivaču G. M. Bertolu (1631-1707).

⁶ Koprnin Ivan Bratti u svojem djelu *Discorso della vecchia et nuova medicina*, objavljenom 1590. g, izjasnio se i o odnosu medicine i filozofije: „Medicinsko umijeće za svoju učiteljicu i hraniteljicu ne prepoznaje drugu do li filozofiju, kraljicu svih umijeća, jer je jedno od njezinih najdragocjenijih plodova i započinje ondje gdje filozof završava.“ I. Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, str. 69-70, 100.

i donjih margina. Svezak rukopisa je uvezan u XIX v. Bibliotekar Andrea Capparozzo (1816–1884) je na njemu zabilježio: „*M(ano)s(critto) cart(aceo) Sec. XVI*“.

U odnosu na životopise pretora Giovannija Vitturija i prefekta Priama da Lezze,⁷ prema kojima je govor određen, treba posebno ukazati na vrijeme u kojem se preklapala njihova služba u Padovi.

M. Giovan Vitturi, „uomo di grande animo“,⁸ bio je potestat Padove od 15. avgusta 1530. do druge polovine juna 1531,⁹ a povodom njegovog izbora, 2. aprila 1530, epistolom mu se obraća Pietro Bembo.¹⁰ Giovanni (Zuan) Vitturi, qu. Daniele,¹¹ bio je i potestat Sacilea,¹² Verone,¹³ 1524/27. *generalni providur*

⁷ *Nuova Biblioteca Manoscritta*, <http://www.nuovabibliotecamanoscritta.it/generale...> (3. 7. 2015). To se ital. prezime nalazi pisano „da Legge“ ili „da Lezze“, s pretpostavkom da je + skraćenica za *de* – prim. dr. sc. Maje Rupnik Matasović.

⁸ „Giovanni Vitturi, uomo chiaro per le passate cose, ed in grande riputazione“; Giacomo Diedo, *Storia della Repubblica di Venezia, dalla sua fondazione Sino l'Anno MDCCXLVII*. Tomo secondo. In Venezia, MDCCLI. Nella stamperia di Andrea Poletti, p. 79.

⁹ Andrea Gloria, *I podesta e capitani di Padova, dal 6 giugno 1509 al 28 aprile 1797*, Serie cronologica, Padova, Co' tipi di Gio' Battista Randi in ditta Angelo Sicca, 1861, p. 16.

¹⁰ *Opere del cardinale Piero Bembo*, volume sesto, *Lettere di M. Pietro Bembo cardinale*, volume secondo, Milano, Dalla Società tipografica de' Classici Italiani, Anno 1809, p. 268.

¹¹ *Diarii di Marino Sanuto*, a cura di Federico Stefani, Guglielmo Berchet – Nicolò Barozzi, Tomo XLIX, Venezia, a spese degli editori, Fratelli Visentini tipografi editori – Venezia, MDCCCXCVII, p. 634.

¹² *Opere del cardinale Piero Bembo*, volume quarto, *Della istoria viniziana*, di M. Pietro Bembo cardinale, volume secondo, Milano, Dalla Società tipografica de' Classici Italiani, Anno 1809, p. 275. Još 1516. godine pominje se kao providur.

¹³ Godine 1513. je u Tržiču s vojskom, a i naredne je učestvovao u ratnim dejstvima. Pr. Giuseppe Cappelletti, *Storia di Padova, dalla sua origine sino*

Sl. 1. Priamo da Lezze,¹⁴ radionica Jacopa Robustija Tintoretta

mletačke flote, odnosno vojske kod Lige;¹⁵ generalni providur u Apuliji 1528/29.¹⁶ Za mletački rod Vitturi u Trogiru (XII–XIII v) Heyer von Rosenfeld navodi da je porijeklom iz Rima. Pored

al presente, Volume secondo, Padova, Premiata tipografia editrice F. Sachetto, 1987.; Libro XIX, Capo II, p. 103.

¹⁴ Priamo da Lezze, bottega Jacopa Robustija Tintoretta, https://www.copia-di-arte.com/kunst/noartist/j/tintoretto_workshop__priamo_d.jpg (1. 6. 2018).

¹⁵ Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204–1571)*, Volume III. Sixteenth Century to the Reign of Julius III, The American Philosophical Society, Philadelphia, 1984, pp. 233, 257, 264; Marin Sanudo, *Diari del sacco di Roma*, a cura di Danilo Romei, Banca Dati “Nuovo Rinascimento”, www.nuovorinascimento.org, immeso in rete il 21 giugno 2016, p. 332.

¹⁶ M. E. Mallet, J. R. Halle, *The Military Organization of a Renaissance State, Venice c. 1400 to 1617*, Cambridge University Press, Cambridge et al, 2006, Part II, p. 296.

postojeće venecijanske grane, rod Vitturi je takođe živio u Poreču i imao posjede u Vrsaru.¹⁷

Priamo da Lezze (oko 1469–7. septembar 1557), bio je *Capitano* Padove od 25. avgusta 1529. do 15. januara 1531.¹⁸ Takođe, bio je i kapetan vicentinske oblasti¹⁹ te prokurator sv. Marka.²⁰ Priamo, sin Andree da Lezze, sa ženom Elisabettom Dolfin 1506. g. dobija prvijenca Giovannija. Godine 1534. oženio se Cattarinom Morosini i dva puta dobio glasove prilikom izbora dužda (1554. i 1556. g).²¹

Na rukopis u izdanjima svojeg djela *Iter Italicum* upućuje P. O. Kristeller: *Vinc. Sylvius Antibarensis, oratio de laudibus philosophiae (1530)* – navodeći da govor započinje riječima:

¹⁷ Trogirani Ivan Nikolin Vitturi, rođ. oko 1485, *Conte di Castel Vitturi*, umro je prije 1558. g. Oženio se 1513. Julijom Cipci, splitskom plemkinjom, koja je preminula oko 1558. g. Imali su djecu Tomicu (rođ. oko 1515), Nikolu (rođ. oko 1517) i Jerolima, koji se 1546. g. oženio Jelenom Maruli, splitskom plemkinjom. Mladen Andreis, *Trogirsko plemstvo do kraja prve austrijske uprave u Dalmaciji (1805)*, Trogir: Muzej grada Trogira, 2006, str. 275, 277, 278.

¹⁸ A. Gloria, *I podesta e capitani di Padova, dal 6 giugno 1509 al 28 aprile 1797*, p. 16.

¹⁹ *Descrizione delle architetture, pitture, e sculture di Vicenza. Con alcune osservazioni. Degli edifici pubblici, e privati.* Per Francesco Vendramini Mosca. In *Vicenza MDCCLXXIX*, Parte II, p. 9. „1529 – Ser Priamo Lezze el Cao del Consiglio de X fu di Antonio“. Pr. G. Cappelletti, *Storia di Padova, dalla sua origine sino al presente*, Volume secondo; Libro XIX, Capo II, p. 278.

²⁰ *Priamo da Lezze*, <http://www.geni.com/people/Priamo-Da-Lezze-Procurator-of-San-Marco/> 6000000018613888788 (23. 5. 2018). Funerarni monument porodice Da Lezze, Jacopa Sansovina (sredina XVI v), hronološki je prvi spomenik koji slavi mletačku patricijsku familiju.

²¹ Paul F. Grendler, *Renaissance Education Between Religion and Politics*, Ashgate (Aldershot, Hampshire, Great Britain; Burlington, VT, USA): Variorum, 2006, p. XI.

*Proditum est in veteribus historiis.*²²

Tu se, upućivanjem na geografsku determinaciju govornika - otvara jedno od temeljnih - pitanje njegovog identiteta. Raspoloživi podaci ne omogućuju njegovo detektovanje u kontekstu istaknutih gradskih familija.²³ Oblik imena i prezimena prati izraziti višestoljetni doticaj i usmjerenost Bara na italijansku kulturnu sredinu; još novembra 1397, *magister David - quondam Petri - de Antivaro*, žitelj kontrade Svete Agneze u Dorsoduru, bio je upravitelj jedne venecijanske škole (*rector scholarum*).²⁴ U tom je razdoblju u Veneciji živio i *presbiter Sergius de Antibaro, filius condam ser Marci Turturosi*, iz kongregacije sv. Silvestra, koji je službu vršio pri uglednom samostanu *sancta Maria Misericordia*. Testament je sačinio na Rialtu, 17. septembra 1390. Pravna biblioteka sveštenika Srđa Turturosija, poznata iz njegovog testa-menta, sadrži niz značajnih djela iz kanonskog prava. Zbirka je vjerovatno formirana u vrijeme njegovih studija u Padovi, ili možda Bologni, svjedočeći kako o pravnom obrazovanju, tako i o

²² Tom prilikom Kristeller navodi isti broj rukopisa (236), ali i njegove ranije oznake (5.1.35, odnosno 3.8.12), „cart. misc. XVI.“, s tim da ističe da se na listu (f) 10, drugom rukom napisan, nalazi Epitaf za *Mariotus-a de Montea*. Paul Oskar Kristeller, *Iter Italicum*, Volume II, Italy: Orvieto to Volterra, Vatican City, Third Edition, London: The Warburg Institute, Leiden, Boston, Köln: Brill, 1998, p. 304. Drugo izdanje (London – Leiden) toga djela odštampano je 1967. godine.

²³ Bez institucionalnog okvira, u Dubrovniku se primjerice, iako u staleški ustrojenoj državi, stvaralački bave filozofijom ne samo sveštenici, već, okupljeni iz različitih slojeva, i plemići i pučani; najpoznatiji je trojac s kraja XVI v. Gučetić-Monal-di-Medo. I. Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, str. 37.

²⁴ Documenti per la storia della cultura in Venezia ricercati da Enrico Bertanza: Riveduti sugli originali e coordinati per la stampa da Giuseppe Dalla Santa. Vol. 1. *Monumenti storici publicati dalla deputazione veneta di storia patria*. Serie I. vol. 12, Venezia. A spese della società, 1907, pp. 222, 346.

intelektualnom profilu ovog duhovnika. Činio ju je komplet kanonističkih izvora (Gracijanov dekret, tri zbirke dekretala), zatim *Speculum iuris/iudiciale* Guillelmusa Durantisa – vrlo popularan priručnik o romansko-kanonskom postupku s kraja XIII v.; Hostiensisova Summa (Summa Henrika de Segusio), takođe temeljni priručnik – obrada Dekretala Grgura IX²⁵ te djela Goffredusa Beneventanusa. Znatno kapital Turturosi je podijelio rodbini, prijateljima, poznanicima i crkvenim ustanovama u Veneciji, Padovi i Baru.²⁶

U domaće stvaraoce Vincenzo Silvio se uključuje time što je označen kao *Antibarensis*.²⁷ Međutim, podaci nisu dovoljni za

²⁵ Nella Lonza, „Dubrovački patriciji pred izazovom prava (druga polovica 14. i 15. stoljeće)“, *Acta Histriae*, 16, 1-2, Koper 2008, str. 128. Prof. dr. sc. Nelli Lonza zahvaljujem za upućivanje na značaj Turturosijeve biblioteke.

²⁶ Njegova oporuka je dokaz da je društveni i imovni status nekih barskih patricija iseljenih u Veneciju bio znatno viši od prosjeka za većinu istočnojadranskih iseljenika. Nećaku Petru, svećeniku, ostavio je nešto odjeće, a nećaku prezviteru Dominiku i *duas capsas, que sunt in domo mea in Antibaro*. Archivio di Stato di Venezia (ASV), Notarile testamenti (NT), busta 457, 17. septembar 1390. Savo Marković, *Stanovništvo srednjovjekovnog Bara*, NIP „Gospa od Škrpjela“, Perast 2014, str. 160-161, 351, 467, 543, 591, 681, 708, 723, 724, 793, 797, 803, 814

²⁷ Cfr.: „It is characteristic of Croatian Humanists that they so often proclaimed their origin even in the classical Latin names which they assumed. (...) It is in part because of this custom that the learned world never knew, or particularly cared, that the bearers of names such as Cepio, Tubero Cervarius, Salvatius, Patricius, and the like were really Croats. Yet judging by some of their Humanist Latin names, the Croatian Humanists cared, for they often took names that referred to their birthplace. Thus Šižgorić added Sibenicensis to his name to show that he was from Šibenik, Dobrić Dobrićević added Ragusaicus to Bominus de Boninis as a native of Dubrovnik (Ragusa), Nikola Modruški called himself Machinensis after his native region of Maine or Maini in the Montenegrin Littoral, Matej Andreis called himself Andronicus Tragurinus after his city and so on.“ Michael B. Petrovich, „The Croatian

konačnu tvrdnju o porijeklu govornika. Ono što se može razlučiti jeste njegova profesionalna profilacija i gimnazijsko obrazovanje stečeno na italijanskom tlu, na koje se upućuje kako osvrtom na oratorovu lektiru, gledištima, tako i pojedinim onovremenim ili istorijskim referencama.²⁸ U ornatu humanističkih tradicija, naučiteljska intonacija je implicitna. Nije poznato je li Silvio nastojao da odštampa svoj govor.²⁹

humanists: cosmopolites or patriots?“, *Journal of Croatian Studies*, XX, 1979, Annual review of the Croatian Academy of America, Inc. New York, N.Y., Electronic edition by: www.studiacroatica.org/jsc/20/2002.htm (25. 5. 2017), p. 2.

²⁸ Potkraj XV v. u Veneciji, navodi se u literaturi, lijepo je obrazovanje stekao „Tripun Dalmatinac“, pjesnik i odličan poznavalac latinskog jezika i grčke filozofije. Riječ je o pripadniku roda Bizanti (Kotor 1460. – Ceneda 1540) koji je studirao u Italiji, stekavši doktorat iz obaju prava, filozofije i teologije. Dobar poznavalac humanističkih nauka, posebno staroklasičnih jezika i književnosti, prema nekim autorima, predavao je klasičnu filologiju na univerzitetima u Bologni i Perugi. U Kotoru je bio natpop Kaptola, a biskup u razdoblju 1513/32, kada prepušta dijecezu sinovcu Luki. Bio je aktivan u radu V lateranskog koncila u Rimu. Njegove epistole, vjersko-crkvene odredbe i odlomke iz poslanice akvilejskom patrijarhu D. Grimaniju datirane 1514, uvrstio je G. Coleti u *Illyricum sacrum* (VI). Miljenko Foretić, „Bizanti, Tripun“, *Hrvatski biografski leksikon* 1, A-Bi, glavni urednik Nikica Kolumbić, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1983, str. 794. Cfr.: „...doctissimum illum Tryphonem Bysantium tam legum, quam Philosophiæ, ac Theologiæ excellentissimum doctorem, qui & Bononiensi, & in Perusina Accademia Græcas, Latinasque litteras tam copiose, tam feliciter publice professus est.“ F. M. Appendini, p. 17.

²⁹ Žanrom govora započinje hrvatska rana renesansa: Ivan Stojković je u dubrovačkoj katedrali 1. decembra 1424. g. održao govor poznat po početnim riječima *Erat tibi gloria*. Stojković je u rukopisu ostavio 111 spisa, od kojih više od 80 pripada književnoj vrsti govora i poslanice. I. Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, str. 11-12.

Govor povodom obilježavanja godišnjice gimnazije započinje obraćanjem biskupu,³⁰ pretorima, rektorima, doktorima i drugim učenim uglednicima, isticanjem kako je u starim pripovijestima zabilježeno kako su Pitijском Apolonu, kad je Atinjane pitao kojih se uvjerenja najviše drže, odgovorili - onih, kojih su se običavali držati njihovi preci.³¹ Kako ni drevnost, ni autoritet utemeljitelja ne moraju, niti trebaju biti neupitni, navedena prilika stoga je, po Vincenzu Silviu, bila još jedan cjelishodan povod da se razmotri koliko se duguje osnivačima odnosno obrazovne ustanove, tog „divnog vježbališta duha“.³²

Sl. 2. *Delfijska sveštenica*,
1891. John Collier³³

Ono što su osnivači takođe ustanovili, a što zahtijevaju slava i međunarodni ugled gimnazije, kao i korisnost za njene učenike, jeste da se svake godine u njoj održi „pohvala filozofije i svih slobodnih umijeća“. Izlivi prinosa duha u slavljenju i hvaljenju Muza, odnosno nauka te institucije, poistovjećuju se sa žrtvovanjem bogovima zaštitnicima od strane vojskovođa koji kreću u pohode, milostivljenjem koje obavljaju mornari prije isplavljanja na more, zavjetima poljoprivrednika koji pristupaju obradi zemlje.

³⁰ Biskup Padove od 1527. do 1567. g. bio je Francesco Pisani, kardinal od 1517. g.

³¹ Apolon, s nadimkom „Pitijski“ prema svetišštu (Proročište u Delfima), kroz usta sveštenica zvanih Pitije izricao je Zevsovu volju.

³² Slijed izlaganja temelji se dalje na *Govoru* u prijevodu dr. sc. Maje Rupnik Matasović, Hrvatski institut za povijest, Zagreb.

³³ Art Gallery of South Australia, Adelaide;

Korist za mlade uz to je dvostruka; oni koji govore vježbaju svoj talenat, a oni koji slušaju bivaju motivisani i podstaknuti da se prihvate studija filozofije i slobodnih umijeća. Utoliko prije što se, onamo gdje se njeguju studije lijepe književnosti, ne može, niti smije zanemariti oratorstvo, kao ni dužnost retora i govornika, te se svakako trebaju iznaći nekolicina vještih tome umijeću, dorašlih i voljnih da obave takav zadatak.

Padova je zasigurno bila grad u kojem su se mogli iznaći mnogi koji su svojim iskustvom, obrazovanjem i rječitosti mogli odgovoriti dostojnom obilježavanju pomenute godišnjice. Otuda je, ističe Baranin Vincenzo pred gradskim uglednicima, sigurno bilo onih koji su se, kada su vidjeli da je on izašao da govori o filozofiji, „nemalo se začudivši“, uskomešali. Ipak se Silvio ponadao u njihovo razumijevanje, u to da će suspregnuti začetu sumnju u govornikovu oholost, te da neće otići, i ako ne rado, makar dobronamjerno prisustvovati njegovom izlaganju. Pripremajući se da nastavi, on je naglasio da je prihvatio da održi govor, premda opsežan i za njega neprikladan poduhvat, natjeran nalogom gradskog rektora i nagovorima prijatelja.

Pored činjenice što mu je navedenu obavezu povjerio rektor Vitturi, Vincenzo je bio i pod uticajem Ottaviana Tavole, kojeg naziva učiteljem, najučenijim i vrlo čestitim čovjekom. Tavoli, zbog svih djela i usluga kojima ga je zadužio, nije mogao ništa razložno odbiti, pa tako, pokoravajući se njegovoj volji, nije mogao izbjeći da od filozofa ne postane govornik.

Ukoliko je riječ o istoj osobi, društveni i naučni uticaj Vicentina Giovannija Ottaviana Tavole obilježio je godine i decenije koje slijede. Ottaviano Tavola se bilježi iza 1538. g, u vezi sa djelovanjem *Izvanredne škole teorijske medicine*. (Gian-) Ottaviano Tavola je bio jedan od utemeljitelja Kolegija ljekara (*Collegio de' Medici*) u Vicenzi, koji je potvrđen dukulom

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/d6/John_Collier_-_Priestess_of_Delphi.jpg (5. 6. 2018).

Mletačke Republike od 17. decembra 1561, i otpočeo sa radom naredne, 1562. godine, studijama ljudske anatomije koje su se odvijale u prostoriji tamošnjeg samostana *S. Lorenzo*.³⁴

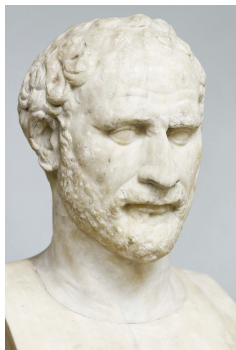
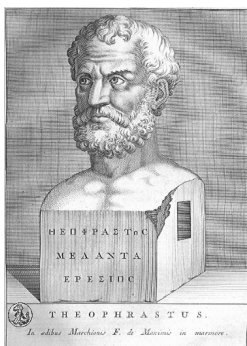
Između rektorovog zaduženja, koje je, možda, impliciralo kaznu, i silnih nagovora bliskog prijatelja, čije bi odbijanje predstavljalo zločin dostojan optužbe „protiv nepovredive dužnosti“, Silvio nije imao izbora, te se pokorio nuždi kojoj se ni bogovi ne bi mogli oduprijeti.

Uprkos svim teškoćama koje prate prikladan govor o filozofiji, Vincenzu Silviu Baraninu je, u pripremi izlaganja, posebno opterećenje predstavljalo upodobljavanje pohvala najuččenijih ljudi mladićima čiji umovi još nisu bili dovoljno uvježbani za njegove istančanosti. Stoga se u kompariranju situacije dotiče, kako navodi, najuglednijih govornika, poput Teofrasta i Demostena,³⁵ za koje se čita da su se znali često uplašiti, dok se sami

³⁴ „Appresso questo Tempio, e Monastero è il Collegio dei Medici per fare le anotomie de' Corpi umani, li fondatori del quale furono Carpofozo Floriano, Giovanni Ottaviano Tavola, (...)“ Francesco Barbarano de Mironi, *Historia ecclesiastica di Vicenza*. Libro quinto. In Vicenza MDCCLXI. Nella stamperia di Carlo Bressan, p. 121; „Dopo dieci anni (qui tutti vanno d'accordo), ossia del MDXXXVIII, passò alla *Scuola straordinaria di Medicina Teorica*; succeduto ad Ottaviano Tavola (pur Vicentino); (...)“ Angiolgabriello di Santa Maria, *Biblioteca, e storia di quei scrittori così della città come del territorio di Vicenza*, Volume terzo Parte seconda, Vicenza, MDCCLXXV. Per Gio. Battista Vendramini Mosca, p. CCII. CXXX; Angiolgabriello di Santa Maria, *Biblioteca, e storia di quegli scrittori così della città come del territorio di Vicenza*, Volume quarto, Vicenza, MDCCLXXXVIII. Per Gio: Battista Vendramini Mosca, p. CXXX; Francesco Formenton, *Memorie storiche della città di Vicenza dalla sua origine fino l'anno 1867*, Vicenza, 1867, tipografia di Giuseppe Staider, p. 425.

³⁵ Δημοσθένης (384–322. g. p. n. e), najveći govornik antičke Grčke, čiji se govori odlikuju visokom književnom vrijednošću i pružaju temeljan uvid u ondašnji politički i kulturni život.

Perikle³⁶ „običavao obavezati zavjetima kad bi išao držati govor“. Time se uvodni dio govora i okončava.

Sl. 3. *Teofrast*, starogrčki peripatetički filozof.³⁷

Sl. 4. *Demosten*, bista, British Museum, London.³⁸

Sl. 5. Avers novčića: *Perikle*; ca. 380-360. p. n. e.³⁹

³⁶ Περικλῆς (stgrč, u značenju „okružen slavom“, oko 495–429. p. n. e), sin Ksantipa, pobjednika kod Mikale, državnik, govornik i vojskovođa, u vremenu između grčko-persijskih ratova i Peloponeskog rata; razdoblje njegovog političkog prvenstva (461-429. p. n. e) naziva se *Periklovim dobom*, odnosno *Zlatnim vijekom*. „Sebe nije isticao. ‚Kao salaminska galija koja se čuvala u Atini za velike svečanosti‘, pokazivao se javno samo kod velikih svetkovina. I tada bi razvijao svoj besednički dar, koji su upoređivali sa munjom koja sevine i gromom koji udari.“ „Kao Temistoklu, i njemu je besednička vještina pribavila onaj veliki ugled i uticaj.“ Platon, *Gozba ili O ljubavi*, Prevod s originala, pogovor i objašnjenja Miloš N. Đurić, Beograd: Dereta, 2015, str. 163.

³⁷ Platonov i Aristotelov učenik, jedan od najcitiranijih antičkih autora; držao je predavanja i iz retorike, a njegovo je izgubljeno djelo „O stilu“. Živio je u razdoblju oko 371. – oko 287. g. p. n. e. Ilustracija; source: <http://www.phil-fak.uni-duesseldorf.de/philolo/galerie/antike/theophra.html>, Javno vlasništvo, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=638530> (16. 11. 2016).

³⁸ „Roman copy of a Greek original sculpted by Polyektos“. By English: Copy of Polyektos - Marie-Lan Nguyen (2011), Public Domain, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1430815> (17. 11. 2016).

³⁹ *Dinasti Likije*; „Stater (Silver, 9.87 g 11). Bearded head of Perikle fac-

U razmatranom razdoblju renesanse, na istočnom Jadranu, na filozofskoj sceni djeluje nekoliko filozofa; 1520. g, kad Juraj Dragišić štampa svoju posljednju knjigu, djeluju: Fran Trankvil Andreis, Benedikt Benković, Grgur Budisaljčić, Federik Grisogono, Augustin Nalješković, Marko Marulić, Klement Ranjina⁴⁰ i Ivan Polikarp Severitan.⁴¹ Dubrovnik, Split i Zadar su gradovi koji prednjače u takvom umovanju i pisanju, ako ne i štampanju.⁴² U vezi sa Silviovom usredsređenošću na grčke filozofe i uzore, važno je istaći da je podsticaj vrednovanju grčke baštine u nastavnim planovima i programima škola u Italiji još stoljeće ranije bio dolazak grčkih učitelja, prvenstveno Manuela Chrysolarasa.⁴³

ing, turned slightly to left and with his hair in dramatic disarray. *Rev.PARIK-LA*, (in Lycian script). Warrior, nude but for his helmet, advancing right, brandishing sword with his right hand and holding oval shield with his left; behind, seven-pointed star. BMFA Suppl. 233. Olçay-Mørholm pl. 7, 435.”
Copyright 2016 NumisBids, LLC
<https://www.numisbids.com/n.php?p=lot&sid=278&lot=100> (12. 8. 2016).

⁴⁰ *Commentaria in quatuor libros Sententiarum* - Ranjinin je *Komentar na Sentencije Petra Lombardskog* u kojem se dubrovački dominikanac u izlaganju teoloških problema služi filozofijom. Marijan Biškup, „Klement Ranjina O. P. (1482-1559)“, *Croatia Christiana periodica*, 6/9, Zagreb 1982, str. 146-148. S. Krsić djelo naziva filozofskim, koje po načelima tomističke nauke komentariše poznato djelo Lombardskoga. Nije poznato kakav je akademski naslov postigao Ranjina, inače tri puta generalni vikar Dubrovačke dominikanske kongregacije; rukopis je završio 1549. g. i pripremio za štampu, ali, iz nekog razloga, nije objavio. Stjepan Krsić, „Klement Ranjina (1482-1559)“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 1, Zagreb 1975, str. 37, 287-290.

⁴¹ I. Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, str. 44.

⁴² Ibid, str. 38.

⁴³ Josip Bratulić, „Jan Panonije u okviru evropskog humanizma“, *Dani Hvarskega kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol. 16. Br. 1, Split, Tavanj 1990, str. 85, 86.

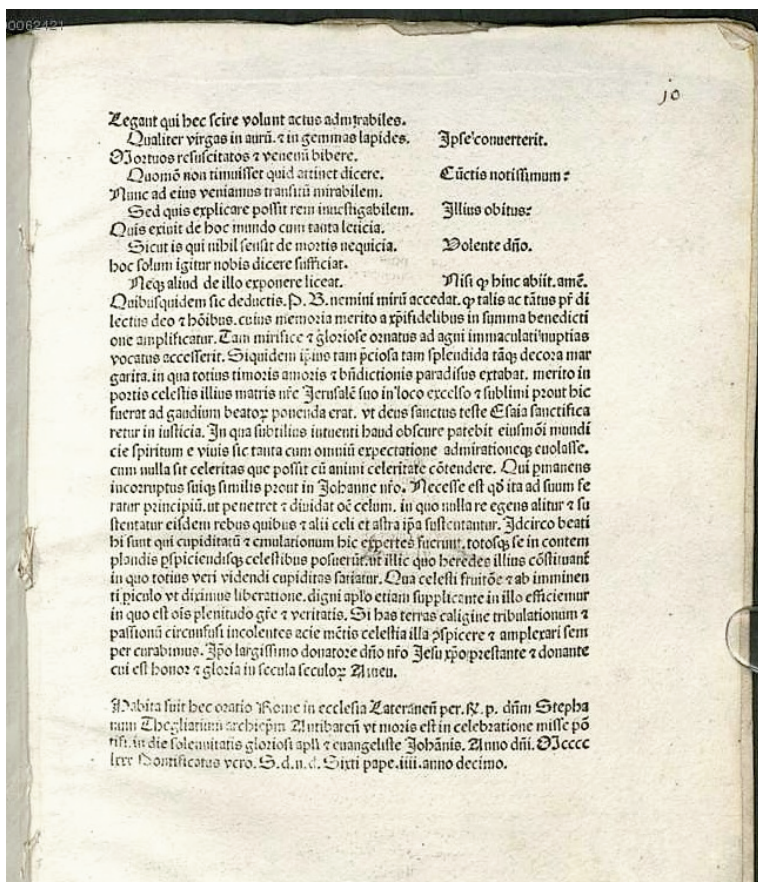
Iz Kotora je u tom razdoblju na studiju filozofije u Zadru Vicko Buća (oko 1475. – oko 1551), dok njegov brat Dominik (oko 1480. – oko 1560) 1499. stupa u dominikanski red;⁴⁴ stariji je u Bologni 1508. doktorirao teologiju, a mlađem je u Napulju 1515. g. priznat naslov doktora teologije.⁴⁵

Antitursica je, kao tematski kompleks, neodvojiva od barskih nadbiskupa. Stefano Tegliacci je prije ustoličenja bio notar u službi Nicolò Perottija, nadbiskupa Siponta i komendatarnog vikara kardinala Bessariona, kada je sabrao dio dokumenata vasilijanske opatije Grottaferrate kraj Rima. Njegovi su opominjući i pobudni govori *contra Turcos* na prijelazu iz XV u XVI st. imali i političkofilozofsku komponentu.⁴⁶

⁴⁴ U Dubrovniku je postojala samostanska škola za obrazovanje redovnika barem od 1489. g. Stjepan Krasić, „Grgur Natalis Budisalić“, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, Vol, 1, Br. 1-2, Zagreb, Prosinac 1975, str. 281.

⁴⁵ Vickov brat Dominik ističe u poslanici koju mu je uputio (objavljena je u Dominikovom djelu štampanom 1537) da ga je podsticao na pisanje i pregledao njegova djela. Poslanice Vicka Buće bratu Dominiku i mrkansko-trebinjskom biskupu Augustinu Nalješkoviću objavljene su u Dominikovim štampanim djelima (1531, 1545), a poslanica Klementu Ranjini u Ranjininom djelu *Quodlibet declamatorium* (Venecija 1541). Stjepan Krasić, „Buća, Vicko“, *Hrvatski biografski leksikon*, 2, Gl. ur. Aleksandar Stipčević, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 1989, str. HBL, 2, str. 415; *Delle vite de gli hvomini illvstri di S. Domenico*, Seconda parte, Di F. Gio. Michele Piò, In Pavia, Apresso Giacomo Ardizzoni, & Gio. Battista de Rossi, MDCXIII, p. 287.

⁴⁶ Savo Marković, „Svijest o evropskom zajedništvu; vizija Evrope u djelu barskog nadbiskupa Stefana Taleasisa / Komentari Pjesme nad pjesmama“, *Pobjeda*, God. LXVI, br. 15.853, Podgorica, 30. januar 2010, str. 16-17.

Sl. 6. *Sermo contra Turcorum persecutionem* – posljednja stranica govora barskog nadbiskupa Stefana Tegliaccija iz 1480. g.⁴⁷

Dok je javni govor bio dominantan žanr kod istočnojadranskih filozofa u XV v, kod Silvia je, kako je pomenuto, razvidna ute-

⁴⁷ Stephanus Teglatius, *Sermo contra Turcorum persecutionem*: Rom. 1480.12.27. Bayerische Staatsbibliothek, BSB Katalog [BSB-Ink T-132 – GW M45748], [http://daten.digital-e-sammlungen.de/~db/0006/bsb00062421/ima-ge_11/\(4.6.2018\).](http://daten.digital-e-sammlungen.de/~db/0006/bsb00062421/ima-ge_11/(4.6.2018).)

meljenost u antičkoj grčkoj filozofskoj misli. Nabranjanjem načela, fenomena i pojedinih kategorija, navode se Euklid,⁴⁸ Demosten, Platon, Aristotel,⁴⁹ Pitagora⁵⁰ i brojni drugi autori. Humanistička obnova klasičnih korijena će filozofiji renesanse pomoći u doživljavanju i stvaranju univerzalnog znanja⁵¹ i ukupne slike svijeta, ali i, u vezi sa tim, usmjeravanju na prirodne nauke

⁴⁸ Zadrnin Federik Grisogono, neposredno nakon imenovanja za profesora astronomije i matematike na Univerzitetu u Padovi, 1507. g. objavljuje zbornik *Speculum Astronomicum*, koji je, osim rasprave o cjelovitosti muzike, sadržao i odabrane komentare uz Euklidove *Elemente*. I. Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, str. 58.

⁴⁹ Dubrovački dominikanac Grgur Budisalić (Budislavić; *Gregorius Ragusinus; Natalis*), rođen oko 1485. – † iza 3. VI 1551, studirao je filozofiju i teologiju te postigao doktorat teologije. Predavao je u Zadru, zatim izvjesno vrijeme boravi u samostanu u Gružu te odlazi za regensa u Cosenzi (1534/41) i Sieni (1541/44). Između ostalih djela, istražujući aristotelovsku baštinu u interpretaciji Tome Akvinskoga u sistematskom poretku logika-fizika-metafizika, napisao je i *Commentarium in Metaphysicam Aristotelis*. Uz sedmu i dvanaestu knjigu *Metafizike*, djela koje pominje i Silvio, dubrovački aristotelovac Antun Medo (oko 1530–1603) na zalazu istog stoljeća objavljuje komentare. D. Balić, „Umijeće sintetičkog prikaza hrvatske kulture“, str. 238, 240; I. Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, str. 46, 48.; S. Krasić, „Grgur Natalis Budisalić“, str. 282, 285.

⁵⁰ „Al igual que los filósofos florentinos, Vileta (sc. Joan-Lluís, prim. aut) creía que existía una filosofía exotérica (Aristóteles) y otra secreta o acroamática (de base platónica). La filosofía acroamática era el camino a la teología o sabiduría divina, que nació en Oriente y que, a través de Pitágoras y otros sabios, llegó hasta la Academia, en la que Platón transmitió el saber secreto a sus discípulos.“ Rafael Ramis Barceló, „La filosofía luliana en la universidad durante los siglos XV y XVI“, *Anuario filosófico* (Universidad de Navarra) 49/1, 2016, p. 192.

⁵¹ Cfr.: R. Ramis Barceló, „La filosofía luliana en la universidad“, pp. 180, 190.

i čovjeka. *Sylvius* je, u horizontima svojeg promišljanja, posezao i za Ciceronom⁵² i Senekom.⁵³ Odabir autora na koje se referira korespondira sa uredničkim, izdavačkim i štamparskim opusom njegovih neposrednih zavičajnih susjeda, kanonika i doktora *artium & legum* Ulcinjanina Luke Panettija,⁵⁴ i Spičanina

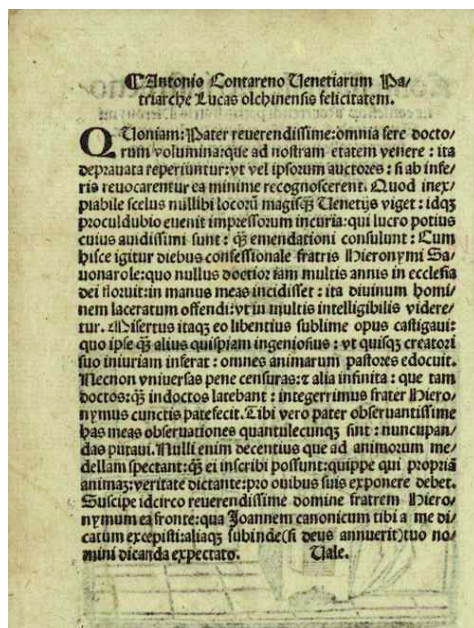
⁵² Kotoranin Andrija Jakovljević Paltašić je 1473. g. objavio Ciceronov spis *O besjedniku*. Ivan Božić, „Zeta u Despotovini”, *Istorija Crne Gore* 2, tom 2 (Sima Ćirković, Ivan Božić, Dimitrije Bogdanović, Vojislav Đurić), Titograd: Redakcija za istoriju Crne Gore, 1970, str. 274.

⁵³ Cfr.: I. Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, str. 39.

⁵⁴ Kao izdavač se, koliko je poznato, pojavljuje 1501. godine („*Albertus Magnus De secretis mulierum cum commento. Nouissime: inifinitis pene erroribus emendatus. Tractatus Henrici de Saxonia, Alberti Magni discipuli...*“); *Komentare* Gaja Julija Cezara izdaje 1511, a 1516. izlaze *Tusculanae quaestiones* prvaka rimskog govornišva, Cicerona, u čijem se kolofonu ukazuje na greške i izmjene koje je *accuratissime* prepoznao i načinio *Lucas Olchinensis*, „*artium et legum professor*“. Na njegovo pravničko obrazovanje ukazuju i drugi uređeni i objavljeni juridički traktati (građanskopravna i kanonskopravna izlaganja), *Novele* kanoniste Giovannija d’Andree (Venecija 1524), kompendijum Bartolomea Cipolle iz Verone (1535), *Repertorium domini Philippi Decii, per Lucam Panetium Canonicum Olchinensesem artium & legum praeclarem doctorem fideliter concinnatum* (Iacobus Giunta, Lyon 1544). Luka Ulcinjanin se navodi i kao urednik *Orlandini Rodulphini Bononiensis, ... In artem notariae ordinatissimae summulae*. Kao štampar, *Luca Olchiense* se pojavljuje 1517/18. U Veneciji objavljuje *Fratri Hieronymi Sauonarolae Ferrariensis, Ordinis praedicatorum, Triumphus crucis, de fidei ueritate* („*Impressumque Venetiis accurata diligentia per Lucam olchiense artium & legum professorem. Anno domini M.CCCCXVII. Die uero octauo mensis Iunii.*“). Luka nastavlja s uređivanjem Savonarolinih djela (*delle lettere sacre professore, Luca Panetio canonico Olchinense: delle arte & lege minimo discipolo*, 1524, 1528). *Marci Actii Plauti linguae latinae principis: Comoediae viginti: viuis pene imaginibus recens excultae ... ulcinjski kanonik - učenik filologa Giorgia Valle (začetnika*

helenističkog uticaja na renesansnu medicinu koji je 1485. preuzeo novootvorenu humanističku katedru u Veneciji) - priredio je za štampanje 1518. g. Da je Luka uz latinski bio poznavalac i grčkog, sugerisalo bi njegovo ime u grčkoj transliteraciji: *Loukas Panaitios*. Djela firentinskog novoplatoniste Marsilia Ficina uredio je i pripremio za štampanje 1518, a spis *Platonica theologia de immortalitate animorum*, kojim se nastojala oživjeti hermetička filozofija, 1524/25. g. Spise sienskog filozofa i ljekara Huga *Bentiusa* zasnovane na medicinskom *Kanonu* novoplatoniste Avicene uredio je za štampanje 1523, kao i izdanje Benzijevih *Komentara* na Galenovo djelo. Slijedi Lukin urednički rad na djelu *Conciliator: eminentissii philosophi ac medici Petri Aponensis...* – spisima „pomiritelja“ zapadnjačke nauke i teologije i arapskih učenja Petra d'Abana i drugih (1526), a zatim *Terrapeutica. Galeni Methodus medendi: vel de morbis curandis. Thoma Linacro Anglo interprete...* – na Galenovoj fiziologiji u prijevodu Thomasa Linacrea (1527). U literaturi se navodi da je *Olchinensis* uredio i izdanje Vergilijevih djela s posvetom humanisti Marinu Bečiću, Ovidijeva pisma, spise Valerija Maksima, Ivana Kanonika, aristotelovca XIV v, izlaganje pariskog profesora, tomiste *Johannesa Versora* o logičaru Petru *Hispanu*, spise Tita Livija, engleskog skolastičkog filozofa i logičara Waltera Burleya s tekstovima Aristotela i novoplatoniste Porfirija (1520), *De philosophica consolatione* i druge Boetijeve spise (1523), spise teologa, filozofa i logičara Dunska Skota (1525), *Egidu* o posljednjoj Aristotelovoj knjizi (1530), kao *bene docto philosopho Komentare Aristotelove Etike* Tome Akvinskog (1539), izlaganje i komentare Aristotelovih knjiga italijanskog filozofa Agostina Nifa i djela drugih pisaca. Savo Marković, „Luca Panetti (Panezio) Ulcinjanin, zaboravljeni korifej izdavaštva epohe humanizma i renesanse“, *Matica*, Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, God. XII, Br. 48, Cetinje – Podgorica, zima 2011, str. 201-218.

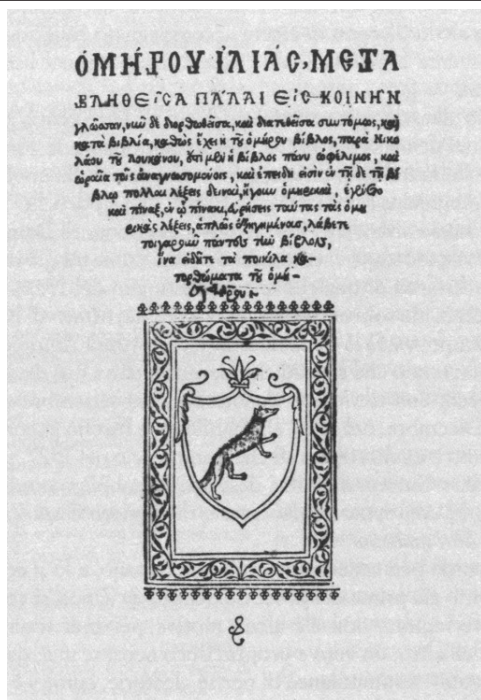
⁵⁵ Bio je posebno aktivan između 1524. i 1553. g. Njegova tipografija u Veneciji prva se opredijelila za štampanje izdanja namijenjenih grčkoj čitalačkoj publici. Ezopove basne (*Aisopos*) izdaje 1525, a *Novi Zavjet* na savremenom grčkom jeziku (*Ieron Euangelion*) 1539. g; *editio princeps Ilijade* u prijevodu na narodni jezik *Nicolausa Lucanisa* (*para Nikolaou tou Loukanou*),

Sl. 7. *Confessionale pro instructione confessorum reuerendi patris fratris Hieronymi Sauonarole* (1524): posveta venecijanskom patrijarhu Antoniu Contariniju od urednika Luke Panettija Ulcinjanina.⁵⁶

pjesnika prve polovine XVI v. rođenog na Zantu ili Krfu, objavljeno je, shodno kolofonu, u Veneciji, *ad instantia di miser Damian di santa Maria da Spici*. Novogrčki prijevod epsko-viteškog romana *Teseide* (*Theseos kai gamoutes Emelias*), smještenog u Atinu, koji je Giovanni Boccaccio napisao 1339/40. po ugledu na Vergilijevu *Eneidu* i Stacijevu *Tebaidu*, odštampan je 1529. u Veneciji, *per Giouanantonio et fratelli da Sabio: a requisitione de M. Damiano de Santa Maria de Spici*. Savo Marković, „Damian di Santa Maria, venecijanski renesansni štampar iz Spiča“, *Matica*, Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, God. X, Br. 39, Cetinje – Podgorica, jesen 2009, str. 143-158.

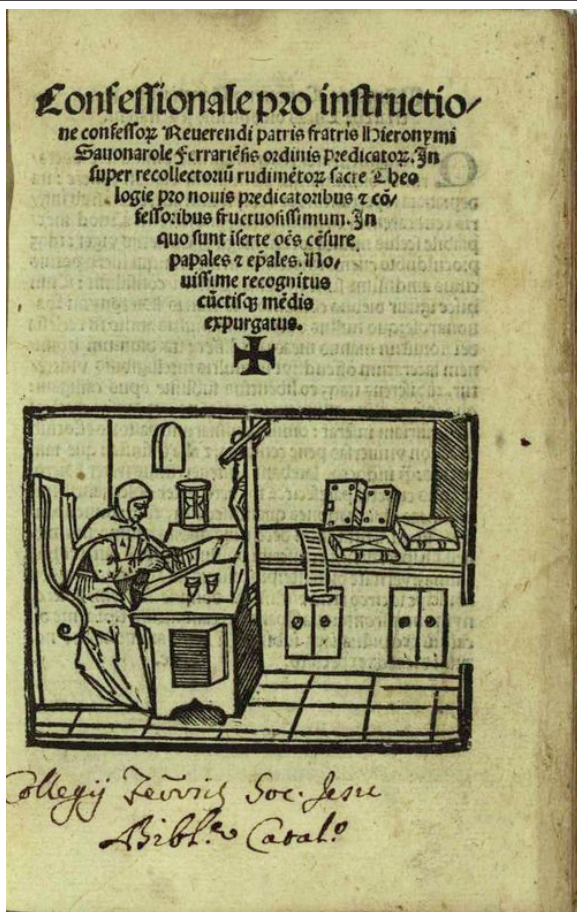
⁵⁶ „Antonio Contareno Venetiarum Patriarche Lucas Olchinensis foelicitatem. Quoniam: pater reuerendissime: omnia fere doctorum volumina: que ad nostram etatem venire: ita deprauata reperiuntur: ut vel ipsorum auctores: si

Sl. 8. *Homerou Ilias, metabletheisa palai eis koinen glossan, nyn de diorthotheisa, kai diatetheisa syntomos, kai kata biblia, kathos echei e tou Homerou biblos, para Nikolaou tou Loukanou.* (In Venetia : per Stefano da Sabio il quale habita a Santa Maria Formosa : ad instantia di Damian di Santa Maria da Spici, 1526 nel mese di magio).⁵⁷

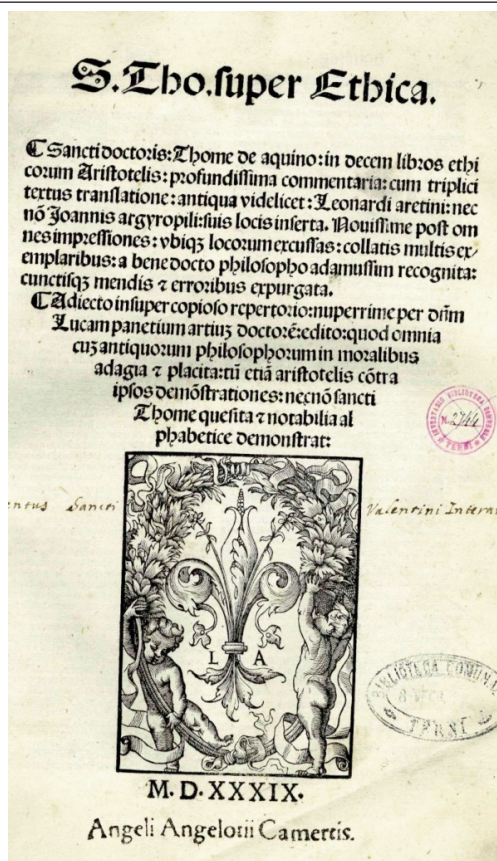
ab inferis reuocarentur ea minime recognoscerent. Quod inexpressibile scelus nullibi locorum magisque Venetiis viget ()". Savonaroline detaljne instrukcije ispovjednicima ovog izdanja uredio je filolog *Lucas Olchinensis Panaetius* i posvetio A. Contariniju (†1524). [Http://edit16.iccu.sbn.it/web_iccu/pdedica.asp?i=980](http://edit16.iccu.sbn.it/web_iccu/pdedica.asp?i=980) (5. 6. 2018). Savonarolu je, tokom prognaništva u Dubrovniku (1496-1500) mjesec dana prije njegovog izopštenja iz Crkve, 1497 g, branio Juraj Dragišić. I. Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, str. 19-20, 21.

⁵⁷ Web OPAC ICCU - edit16.iccu.sbn.it/scripts/iccu_ext.dll?fn=42&i... (30. 1. 2017).

Sl. 9. *Confessionale pro instructione confessorum reuerendi patris fratris Hieronymi Sauonarole Ferrariensis Ordinis predicatorum. In super relectorium rudimentorum sacre theologie pro nouis predicatoribus & confessoribus fructuosissimum. In quo sunt inserte omnes censure papales & episcopales. Nouissime recognitus cunctisque mendis expurgatus* (1524).⁵⁸

⁵⁸ (Venetij : vero per Franciscum [!] de Bindonis summa diligentia impres-
sus, 1524 die 21 mensis Aprilis),
http://edit16.iccu.sbn.it/scripts/iccu_ext.dll?fn=10&i=23210 (5. 6. 2018).

Sl. 10. *S. Tho. Super ethica. Sancti doctoris: Thome de Aquino: in decem libros ethicorum Aristotelis: profundissima commentaria: cum triplici textus translatione: antiqua videlicet: Leonardi Aretini: nec non Ioannis Argyropili: suis locis inserta. Nouissime post omnes impressiones: vbique locorum excussas: collatis multis exemplaribus: a bene docto philosopho adamussim recognita: cunctisque mendis & erroribus expurgata. Adiecto insuper copioso repertorio: nuperrime per dominum Lucam Panetium artium doctorem: edito: ... (1539).*⁵⁹

⁵⁹ [Venezia : eredi di Luca Antonio Giunta il vecchio], 1539 (Venetijs : apud heredes Luceantonij Iunte, 1538 mense Iunio). (Web OPAC ICCU). http://edit16.iccu.sbn.it/scripts/iccu_ext.dll?fn=60&i=26697#1 (5. 6. 2018).

Odnos prema tradiciji, u kontekstu filozofskih refleksija, potvrđuje renesansni sinkretizam, koji, predloženim spoznajnim metodama, nastupa antropocentrično. Prisutan je i osvrt na harmoniju. Osim razmatranja Vincenza Silvia izloženih u *Govoru*, ljekar i polihistor F. Grisogono (1472–1538), prvi je istočnojadranski humanist sa u cjelosti sačuvanim traktatom s problematikom filozofije muzike (1507).⁶⁰

Uz Padovu, značajna je veza Bara i Vicenze, koja se, ponajprije kao duhovna transverzala, u tom razdoblju intenzivno održavala, eklezijastičkim tokovima, ali i migracijom u Veneto. Dva barska nadbiskupa iz tog perioda su iz Vicenze: Filippo Gaio i Ludovico Chericati⁶¹ – koji će svojom zvaničnom intitulacijom nadživjeti i Ivana Brunija, posljednjeg barskog nadbiskupa mletačkog vremena.

⁶⁰ Njegovo djelo *Speculum astronomicum* sadrži poglavlje *De musica integritate*. Inače, iz njegovog je roda potekla *Madonna Martia Chrisogona Gentildonna Zaratina*, kojoj je *Rime volgari* (Venecija, 1549) posvetio Kotoranin Ludovico Pascale. Ennio Stipčević, „Kotorski pjesnik Ludovik Paskalić (Lodovico Paschale), Zadranka Martia Grisogono i nekoliko talijanskih renesansnih skladatelja“, *Arti musices: hrvatski muzikološki zbornik*, Vol. 43, No. 1, Zagreb, Lipanj 2012, str. 65, 68.

⁶¹ Savo Marković, „Nadbiskup i primas Ludovico Chiericati i njegova znamenja u Baru i Vicenzi“, *Matica*, Časopis za društvena pitanja, nauku i kulturu, God. XVII, Br. 67, Cetinje – Podgorica, jesen 2016, str. 421–436.

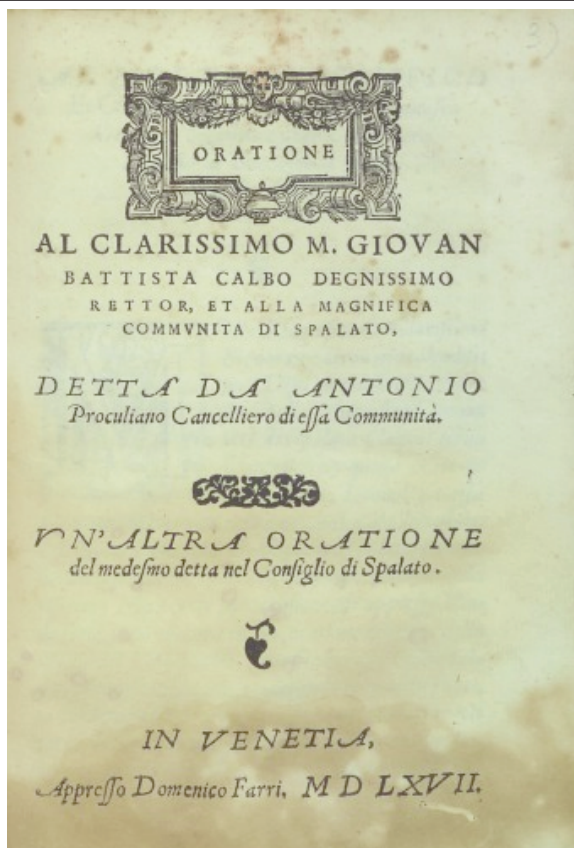

Sl. 11. *Atinska škola*, 1509/11.⁶² Rafael

Barsko porijeklo se vezuje i za druge značajne mislioce i pisce, aktivne u većim sredinama.⁶³ Etička promišljanja o tome

⁶² *Atinska škola*, koja prikazuje vodeće grčke filozofe, predstavlja kulminaciju klasične harmonije Rafaelovog rada. Od onih koje pominje Vincenzo Silvio predstavljeni su stoik Zenon Kitijski, Empedokle (?), Pitagora (?), koji demonstrira učenicima svoj sistem proporcija, matematičar Euklid (?), koji objašnjava geometrijski crtež uz pomoć šestara; na sredini, uokvireni polukružnim lukovima, nalaze se Platon koji nosi knjigu „Timej“ (lijevo) i Aristotel koji nosi svoju „Etiku“ (desno). U sliku su uklopljeni i Rafaelovi savremenici. Ilustracija: <https://bscheff22.wordpress.com/2013/10/07/raphael-school-of-athens/> (4. 6. 2018).

⁶³ Dubrovački antuninski rodovi Staij (za koji se navodi da se u Dubrovnik doselio oko 1400) i Stojković (Staijs, za koji se navodi da se doselio oko 1440) dičili su se barskim porijeklom. Marin Staij bio je dubrovački sekretar. Benedikt Stay (Dubrovnik 1714. - Rim 1801) u dva poučna epa pjeva o Descartesovoj, Newtonovoj i Boškovićevoj filozofiji prirode. Kristo Stay (Dubrovnik 1719. - Rim 1777) je estetičkim ogledima propratio izdanja epova svojeg brata Benedikta te je „jedini među hrvatskim latinistima koji je teorijski

Sl. 12. *Oratione* Antuna Prokulijana iz 1567. g.

koje vrline mora imati kancelar nalaze se u poznatom djelu Antuna Prokulijana, objavljenom u Veneciji 1567. g. Barski se renesansni humanista višestruko osvrće na moralni i politički život civiteta.⁶⁴

proučavao narav poučnog pjesništva.“ D. Balić, *Umijeće sintetičkog prikaza hrvatske kulture*, str. 241, 244; Zrinka Pešorda Vardić, *U predvorju vlasti: dubrovački antunini u kasnom srednjem vijeku*, Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Hrvatski institut za povijest, 2012, str. 43, 107, 110, 172-173, 307-308.

⁶⁴ *Oratione al clarissimo m. Giovan Battista Calbo degnissimo rettor, et*

U djelima drugih Barana, koji svoju cjelokupnu produkciju nisu ostvarili na zavičajnom domaćem tlu, nailazi se na filozofske reference. Viktor Besali se u svojem djelcu *Canzone* iz 1577. poziva na sud „najrječitijeg Platona“,⁶⁵ a 1579. g. u knjizi Nikole Nalješkovića *Dialogo sopra la sfera del mondo*, napisanoj u Dubrovniku, pojavljuje s pohvalom autorovog astronomskog znanja.⁶⁶ *Sonetto dedicato a Nicolò Nale da Ragusa*, spjevan u počast astronomu, uzvisuje prirodnofilozofsku temu. Nalješkovićevo djelo je pisano u okviru geocentrične astronomije i komentar je poznatog srednjovjekovnog Sacroboscovog djela *Sfera*.⁶⁷ U sonetu posvećenom Marinu Battitorreu⁶⁸ iz 1599, Besali referira na njegovog ujaka Miha Monaldija

alla magnifica communita di Spalato / detta da Antonio Proculiano cancelliero di essa comunità. Un' altra Oratione del medesimo detta nel Consiglio di Spalato. In Venetia : appresso Domenico Farri, MDLXVII. Snimak je Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (digitalna.nsk.hr/?object=linked&c2o=118033, 26. 12. 2016). V.: Savo Marković, *Studia Antibarensia*. Perast, Gospa od Škrpjela, 2006, str. 219-264.

⁶⁵ *Canzone nouamente posta in luce, in lode del clariss. et prestantiss. sig. il sig. Paulo Thiepolo procurator et sonetti, l'vno al clarissimo sig. Hieronimo Michiel, l'altro al s. Bartolamio Butta*. Di Vettor Besalio. In Venetia: cauallier dignissimo. Et due [Francesco Ziletti] 1577; „Bessagli, Vittore“, <http://www.internetculturale.it/opencms/...> (17. 1. 2017).

⁶⁶ S. Marković, *Studia Antibarensia*, str. 274-277.

⁶⁷ Djelo je davalo dobar priručnik sferne astronomije. Žarko Dadić, „Mavro Vetranović i Nikola Nalješković ka prirodoslovci“, *Dani Hvarskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol. 14. Br. 1, Split, Travanj 1988, str. 174, 175.

⁶⁸ *Compendio breve della metafisica* dijalog je Miha Monaldija objavljen 1599. g. U tom sažetom kompendiju metafizike ostvaren je razgovor pisca sa nećakom Marinom Battitorreom, priređivačem posthumnog izdanja Monaldijevih djela. I. Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, str. 44.

(„Stando fermo il Monaldi à la spelonca, / Onde Apollo parti fatto profeta / Poggio felice à quella eccelsa meta, / Che le forze del tempo atterra, e tronca:“),⁶⁹ koji je recepcijom prije svega platonovaca i averoista, nastojao da ponudi vlastite odgovore i kritičko vrednovanje idejnog i misaonog nasljeđa.⁷⁰

*

U razmatranju kulturnih dodira i doprinosa koje su ljudi sa ovih prostora realizovali u drugim sredinama, neophodno je sagledavati i rezultate uključenosti mislilaca domaćeg porijekla u filozofska zbivanja na tlu renesansne Evrope.⁷¹ *Govor u pohvalu filozofije*, koji je Baranin Vincenzo Silvio održao pred gradskim uglednicima, povodom godišnje obrazovne proslave u Padovi 19. oktobra 1530. godine, a koji se kao rukopis, odnosno prijepis čuva u Vicenzi, jedno je od najranijih i najznačajnijih svjedočanstava o epigonima ljubavi prema mudrosti, opšteg i apstraktnog promišljanja – stvaralaocima sa zavičajnom odrednicom. Dalja istraživanja će detaljnije ukazati na kontekst, gledišta, horizont i snagu tog javnog filozofskog razlaganja. Ukazivanjem na njihovu misaonost i domete postignuća kao komponentu univerzalnog duhovnog nasljeđa, nameće se i potreba utvrđivanja uslova nastanka, uticaja i društvene prakse koje su takvi pripadnici elite i njihove intelektualne tvorevine imali i ostvarivali u domaćoj sredini.

⁶⁹ Publikovan na str. 2 *Rima* gosp. Michelea Monaldija, u Veneciji 1599. g. S. Marković, *Studia Antibaresia*, str. 278-279.

⁷⁰ Uz temu filozofije ljepote „nastao je najopsežniji od svih renesansnih dijaloga - *Irene overo della bellezza* (1599) Miha Monaldija. Autor u deset dijaloga s Irenom, gospom izmišljenog imena, preslikava uređenje Platonove *Države*. D. Balić, „Umijeće sintetičkog prikaza hrvatske kulture“, str. 239, 240; I. Martinović, *Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća*, str. 44.

⁷¹ Cfr.: Ivan Kešina, „‘Velika’ europska i ‘mala’ hrvatska filozofija renesanse“, *Crkva u svijetu*, 44, br. 3, Split 2009, str. 389-390.

U prilogima koji slijede, nalazi se uvodni dio *Govora u pohvalu filozofije* Vincenza Silvia, na hrvatskom i latinskom jeziku. Transkripciju uvodnog dijela vicentinskog rukopisa i njegov prijevod na hrvatski jezik obavila je dr. sc. Maja Rupnik Matasović iz Hrvatskog instituta za povijest u Zagrebu, kojoj se ovom prilikom najsrdačnije zahvaljujem.

Prilog I.

Govor u pohvalu filozofije
koji je Vincenzo Sylvio iz Bara održao
u godini od spasonosnog utjelovljenja
1530.
dana 19, mjeseca listopada

dok je pretor izvrсни gospodin Giovanni Vitturi,
a prefekt izvrсни gospodin Priamo da Lezze

Hvala Bogu

U starim je pripovijestima, prečisti biskupe, najplemenitiji pretori, preugledni rektori, najizvrsniji doktori i vi ostali veleučeni muževi bilo kojeg roda, zabilježeno kako su Pitijском Apolonu, kad je Atenjane pitao kojih se uvjerenja najviše drže, odgovorili „onih, koje su običavali i naši preci“. Prema toj izreci treba svima biti jasno da ono što je primljeno od tih drevnih roditelja i potvrđeno kasnijom upotrebom može biti i ono što nije najbolje ni najsvetije, niti se takvim mora smatrati. Zbog toga me ova godišnja obljetnica gimnazije, kao i samo ovo mjesto, navodi na razmišljanje o tome da ne prestanem u sebi razmatrati koliko dugujemo onima koji su nam ustanovili ovo divno vježbalište duha. Kako u svemu ostalome, tako su nam i u ovoj stvari također naši preci divno ustanovili da se svake godine na ovom mjestu drži pohvala filozofije i svih slobodnih umijeća, što, čini se, traži koliko slava gimnazije, toliko i korist svih učenika. Naime, ako vojskovođe običavaju, kad nešto napadaju, žrtvovati bogovima pod čijom zaštitom napadaju, ako se mornari ne usude uputiti na more prije nego umilostive bogove, te ako poljoprivrednici ne pristupaju obradi zemlje prije nego se zavjetuju, bio bi uistinu zločin kad se na takvom početku djela, tj. ove ovdje gimnazije, najuglednije među svim zemljama na svijetu, ne bi izlili prinosi ovakvih hvala Muzama, tj. znanostima. S jedne to strane vodi slavi ove gimnazije, s druge koristi mladića, naime, to što i oni mladići koji govore imaju u molitvi priliku vježbati snagu svoga talenta, a oni koji slušaju, kažem, nagovoreni hvalama neizmjereno se potiču da se prihvate tih studija. Osim toga, manje bi se odgovarajućim, da ne kažem sramotnim, činilo kad bi se ondje gdje se njeguju studiji cjelokupne uglađene književnosti, na tom mjestu zbog nekog zanemarivanja govora zabora-

vila dužnost retora i govornika pa se ne bi mogla naći nekolicina onih koji bi i znali i mogli vješto obavljati dužnost govornika. Međutim, ponajbolji muževi, kad u sebi razmislim o tome, nimalo ne sumnjam da ovdje postoje mnogi koji su se, nakon što su razmotrili taj broj najuglednijih muževa koji postoji u ovom gradu pa vidjeli mene kako sam ovamo izišao govoriti o filozofiji, uskomešali nemalo se začudivši zašto sam ustao baš ja, kad su prisutni toliki vrlo rječiti muževi, ne vodeći računa ni o dobi ni o rječitosti. Ako pak oni budu razumjeli moj naum, nadam se da će, i to bez imalo čuđenja, odložiti svaku sumnju u oholost koja se u njima začela o meni te da neće odbiti, ako već ne rado, barem dobrohotno prisustvovati ovom mom izlaganju. Evo da vam sve ukratko razjasnim: i nalozi našeg rektora i nagovori muževa koji su mi vrlo prijateljski naklonjeni nagnali su me da prihvatim ovaj teret, premda mojim leđima neprikladan. Osim što mi je rektor povjerio tu službu, nadodan je i utjecaj Ottaviana Tavole, našeg učitelja, najučenijeg, a isto tako i vrlo čestitog muža, kojemu zbog mnogih djela kojima me zadužio ne mogu ništa opravdano odbiti pa nisam mogao izbjeći da se ne pokorim i od filozofa ne postanem govornik. Nadalje, da se nisam pokorio rektoru, bio bih zaslužio kaznu; zatim, da sam to odbio bliskom prijatelju koji me silno nagovarao, trebalo bi me optužiti za zločin protiv nepovredive dužnosti. Znao sam vrlo dobro da će biti teško, s jedne strane govoriti o filozofiji onako prikladno kako to slučaj zahtijeva, s druge moći tako pročišćenim hvalama najučenijih ljudi zadovoljiti mladića koji još nije pronicljiva uma niti je uvježban, kad čitamo da su se i neki najugledniji govornici, Teofrast i sam Demosten, često uplašili, a da se i Periklo običavao obavezati zavjetima kad bi išao držati govor. Međutim, trebalo se pokoriti nuždi, kojoj govore da se ni bogovi ne mogu oduprijeti, te, kako kažu, sceni ... (poslužiti?..)

*

Prilog II.

Oratio de laudibus philosophiae
habita a Vincentio Syluio Antibarensi
anno salutiferę incarnationis
MCCCCXXX
Die xviii mensis octobris

Prętores magnifico domino Joanni Vitturio
Pręfecto magnifico domino Priamo de Lege

Laus Deo

Proditum est in ueteribus historiis, antistes integerrime, praetores nobilissimi, rectores praestantissimi, doctores excellentissimi, uosque alii cuiuscumque gentis uiri studiosissimi, Apollinem Pythium, cum ab Atheniensibus, quas potissimum relligiones tenerent, consuleret, respondisse, eas quae essent in more maiorum. Quo oraculo perspicuum esse omnibus debet, quae ab antiquis illis parentibus accepta atque usu a posteris confirmata, possint non optima et sanctissima et esse et iudicari. Quo circa ex anniuersaria hac gymnasii institutione, atque ex hoc ipso loco, in eam memoriam inducor, ut quantum his debeamus, qui nobis praeclaram hanc animi palęstram constituerunt, cogitare mecum non desinam. Praeclarum etiam sane a maioribus nostris, sicut in caeteris omnibus, ita hac in re institutum habemus, ut quot annis ex⁷² hoc loco philosophię omniumque liberalium artium laudatio habeat, id etiam cum gymnasii celebritas tum studiosorum omnium uidetur utilitas postulare. Nam si imperatores, cum aggrediunt aliquid, diis quibus auspiciis aggrediunt i<m>molare consueuerunt, si nautę mari, non nisi diis placatis committere sese audent, si agricolę non nisi uotis nuncupatis ad terram colendam accedunt, in tanto operis exordio, hoc est, gymnasii huiusce, omnium terrarum orbis praestantissimi, nefas plane esset, si Musis, hoc est, scientiis huiuscemodi laudum libamenta non offerentur. Atque hoc gymnasii celebritatem, illud adolescentium utilitatem spectat, quod uidelicet et illi qui dicunt habent in quo ingenii sui uim exercere orando possint, et quod audiunt adolescentes, dico ad ea studia capescendo laudibus impulsu summopere excitantur. Minus praeterea conueniens esse uidebatur, nedicam igno-/f. 1 v./-

⁷² ex] phi *cancell.*

miniosum⁷³ si quo in loco omnium bonarum litterarum studia excolerent, eo in loco rethorum atque oratorum munus orandi desuetudine quadam obsolesceretur, neque complures reperirent, quo oratorum munere fungi non imperite et scirent et possent, sed cum hæc mecum reputem, uiri optimi, minime mihi in dubium uenit, quin multi hic sint, qui cum ad hunc, qui hac in urbe est praestantissimorum uirorum⁷⁴, numerum respexerint, et me huc processisse de philosophia uerba facturum uiderint, admiratione non mediocri commoueantur cur ego potissimum cum tot adsint uiri eloquentissimi nulla nec aetate nec eloquentiæ habita ratione surrexerim. Verum hi si consilium meum intelligent, spero, et omni admiratione semota, omnem quam de me conceperant arrogantem suspitionem deponent et si non libenter, benigne tamen huic meæ dictioni adesse non recusabunt. Ac ut uobis breui omnia expediam et rectoris nostri iussa et amicissimorum uirorum contentiones me impulerunt, ut onus hoc, licet meis humeris impar, subirem, praeter etiam quam quod mihi rector hanc demandarat prouinciam, accessit et Ottauiani a Tabula praeceptoris nostri uiri doctissimi, aequae ac integerrimi autoritas cui ob summa in me merita, quaeque negare iure non possum, non potui⁷⁵ subterfugere quin parerem, et ex philosopho oratorem agerem. Inde etiam si rectori non paruissim, poena dignus essem; hinc si amicissimo⁷⁶ apud me summe contendenti hoc denegassem, inuiolati officii crimen erat incurrendum. Sciebam perfecto quod esset difficile, cum de philosophia perinde ut causa postulat dicere, tum adolescentem neque ingenio satis perspicaci, et inexercitatum, tam purgatis doctissimorum uirorum laudibus⁷⁷ satisfacere posse,

⁷³ miniosum] igno- *cancell.*; Laus Deo *supra in margine*

⁷⁴ uirorum *add. s. l.*

⁷⁵ potui *add. s. l.*

⁷⁶ amicissimo] amicissimi.

⁷⁷ laudibus *corr.*

cum legamus praestantissimos quosque oratores, Theophrastum ac Demosthenem ipsum, saepius expauisse, Periclem quoque uotis se obligare, cum ad dicendum accederet, consueuisse, sed necessitati parendum fuit, cui ne dii quidem resistere posse dicuntur, ac scaenę, ut aiunt, serui-